

MAKBULE ATADAN'IN ATATÜRK'E İLİŞKİN ANLATTIKLARI ÜZERİNE BİR BASIN TARAMASI

Derya GENÇ ACAR*

ÖZET

Atatürk'ün gerçeklere dayalı yaşam öyküsünün yazılışında, özellikle bu yaşamın çocukluk ve gençlik dönemlerinin doğru ve yeterli belirlenmesinde annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule (Atadan) Hanım'ın anlattıkları, ilk elden kaynak olarak büyük önem taşımaktadır. Bu yazımızda Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım'ın¹ basınıımızda yer alan Atatürk'e ilişkin ilk elden söyleşileri, kronolojik sıra içinde gösterilmiş ve örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım, Atatürk'ün kız kardeşi Makbule (Atadan) Hanım, Atatürk'ün çocukluğu ve gençliği, Atatürk'le ilgili anılar.

A PRESS RESEARCH ON MAKBULE ATADAN'S EXPLANATION RELATING TO ATATÜRK

ABSTRACT

While writing the life story of Atatürk, especially stating his childhood and adolescence periods, the expression of his mother Zübeyde and his sister Makbule is critically important as it is first-hand information.

In this article, his sister Makbule's first-hand conversations and cases relating to Atatürk which had found a place in the press are chronologically predicated.

Key Words: Atatürk, Atatürk's mother Zübeyde, Atatürk's sister Makbule (Atadan), Atatürk's childhood and adolescence, memory about Atatürk.

* Adnan Menderes Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Elemanı.

¹ Makbule (Atadan) Hanım (1887-1956): Selânik'te Atatürk'ün doğumundan altı yıl sonra doğdu. Babası Ali Rıza Efendi'yi yaşamının ilk yıllarında kaybetti. Sistemli bir öğrenim göremeyerek kendi kendini yetiştirdi. 1915 yılı Mart ayında annesi ile Selânik'ten ayrılarak İstanbul'a geldi. Mustafa Mecdi (Boysan) ile evlendi; 1947 başlarında mahkeme kararıyla ayrıldı. Atatürk'ün emriyle 1930'da Serbest Fırka'ya kaydoldu; partinin kendisini kapatması üzerine Ankara ve İstanbul'da yaşamını sürdürdü. 1956'da Ankara'da öldü; cenazesi Asri Mezarlığa defnedildi.

GİRİŞ

Atatürk'ün yaşam öyküsünün gerçeklere uygun yazılmasında, şüphesiz ki ilk elden kaynakların büyük değeri ve önemi vardır. Bu hususta *Atatürk*'ün anlattıklarının yanı sıra, ailesini oluşturmuş ya da yaşamına karışmış kimselerin verdikleri bilgiler, onlardan kalan anılar, *Atatürk*'ün biyografisinde paha biçilmez önem kazanmaktadır.

Bir insanı en yakından tanıyan, onun yaşam öyküsündeki ayrıntıları en iyi bilenlerin başında şüphesiz ki, kendi aile bireyleri gelmektedir. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde *Atatürk*'ün yaşamına, özellikle onun çocukluk ve gençlik yıllarına ışık tutacak kimselerin başında, annesi *Zübeyde Hanım* ve kız kardeşi *Makbule (Atadan) Hanım*'ın geldiği görülmektedir. Bu bakımdan, *Atatürk*'ün yaşamını konu alan birçok tarihçi ve yazar, *Atatürk*'ün annesi ve kız kardeşiyle görüşme gereği duymuşlar, onlardan elde ettikleri bilgileri ve anıları, yazdıkları kitapların sayfalarına geçirmişlerdir².

Atatürk'ün annesi *Zübeyde Hanım*'ın yaşamı 14 Ocak 1923'de son bulduğundan, basında, *Atatürk* hakkında onunla yapılmış bir konuşma bulunmamaktadır. Bununla beraber Millî Mücadele yıllarında Ankara'ya gelmiş olan *Grace Ellison*³ gibi bazı yabancı gazeteci ve yazarlar, sınırlı da olsa *Zübeyde Hanım*'la konuşma fırsatı bulmuşlardır.

Atatürk'ün kız kardeşi *Makbule Hanım*, annesine oranla uzun bir ömür sürmüş, bu nedenle özellikle *Atatürk*'ün ölümünden sonra –Büyük Adam'ın yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgiler almak bakımından- zaman zaman gazetecilerin ilgi odağı olmuştur.

Makbule Hanım'la yapılmış söyleşiler üzerine gerçekleştirdiğimiz geniş bir basın taramasında, bu hususta kendisiyle yapılmış ilk görüşmenin kronolojik zincir içerisinde, 1947'de haftalık *Akın Gazetesi*'nde “*Selime Seden*” imzasıyla yayımlandığını görüyoruz. Bu konuşmayı, aynı yazarın yine *Akın Gazetesi*'nde 1948'de yayınlanan diğer bir konuşma dizisi izlemektedir. *Makbule Hanım*'la yapılan üçüncü söyleşi ise *Yaşar Yula* tarafından 1950'de gerçekleştirilmiş; bunu 1952–1953 yılları arasında *Yeni İstanbul Gazetesi*'ndeki “*Büyük Kardeşim Atatürk*” başlıklı uzun bir yazı dizisi takip etmiştir. *Makbule Hanım*'la yapılan söz konusu bu dördüncü konuşmada, söyleşiyi nakleden kişinin

² Örneğin tarihçi Enver Behnan Şapolyo, *Atatürk*'e ilişkin eserlerine kaynak oluşturmak üzere hem *Zübeyde Hanım*, hem de *Makbule Hanım*'la görüşme yaptığını kaydetmiştir. Konu ile ilgili bkz. Enver Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul, Rafet Zaimler Yayınevi, 1958, s. 16-25

³ *Grace Ellison M., Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-yi Milliye Ankarası*, Türkçesi: İbrahim S. Turek, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1973, s. 177

adı verilmemiştir. Daha sonra şair ve gazeteci *Şemsi Belli*'nin 1955'de kaleme aldığı "*Ağabeyim Mustafa Kemal*" adlı yazı dizisi *Milliyet Gazetesi*'nde yayınlanmış ve bugünkü tespitlere göre Makbule Hanım'la yapılan beşinci söyleşiyi oluşturmuştur. Makbule Hanım'la yapılan altıncı ve son görüşme ise *Dr. Rıdvan Ege* tarafından 1 Kasım 1955 günü yapılmış; ancak bu konuşma *Ulus Gazetesi*'nde 1962 yılı Kasım'ında yayınlanmıştır.

Bütün bu yazılar ve yazı dizilerinde Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım'ın anlattıkları, özellikle Atatürk'ün aile çevresine, onun çocukluk ve gençlik dönemlerine ilişkin olup, birçok bilinmeyen olaya değinmektedir.

Makbule Hanım'ın söyleşileri üzerine yaptığımız basın taramasının diğer bir ilginç yönü de, bu taramada belirlenen birçok yayının Atatürk'le ilgili bibliyografik literatürde yer almayışdır⁴. Aşağıda, Makbule (Atadan) Hanım'la yapılmış söyleşileri, yayın tarihlerine göre kronolojik bir sıra ile sunuyoruz:

I

1947'DE HAFTALIK AKIN GAZETESİ'NDE "SELİME SEDEN" İMZASIYLA YAYINLANAN SÖYLEŞİ⁵

Selime Seden imzasıyla Akın Gazetesi'nde yayınlanan bu söyleşi, Atatürk'ün ölümünden sonra Makbule Hanım'la yapılan görüşmelerin ilkinin oluşturmaktadır. Söz konusu söyleşiyi aşağıda tam metin olarak veriyoruz:

Atatürk'ten Hatıralar

Atatürk'ün son günlerine dair hatıralarımı rica ettiğim hemşireleri sayın bayan Makbule Atadan, bana şu izahatı verdiler:

—Atatürk'ün Ankara'ya son gidişini bugün gibi hatırlıyorum. O geceyi Rukiye ile beraber sabaha kadar yanında geçirmiştik. Durmadan terliyordu. Ben çamaşırlarını değiştirmesi için kendisine yardım ediyordum. Ağır bir hastalığa tutulduğu gözle görülüyordu. O seyahate

⁴ Örneğin, Muzaffer Gökman'ın hazırladığı, gerçekten özlü bir çalışma içeren 3 ciltlik "Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası" adlı eserde Selime Seden, Yaşar Yula ve Rıdvan Ege'nin yayınladığı söyleşilerin kaydı bulunmamaktadır. Bkz. Muzaffer Gökman, *Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası*, 3 Cilt, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1968, 1981, 1983

⁵ "Atatürk'ten Hatıralar", Anlatan: Makbule Atadan, Konuşan: Selime Seden, *Akın Gazetesi*, İstanbul, 13. 11. 1947.

ben iştirak etmeyecek ve sıhhatimi alâkadar eden işler yüzünden bir müddet İstanbul'da kalacaktım. Kendisinden müsaade istedim, verdi. Ertesi günü, kendisini Haydarpaşa'ya götürecektir olan motor sarayın önüne gelmişti. Uğurlamak için odamdan çıkarak, kendisiyle yatak odasının önünde karşılaştık. Halinden bana veda etmeğe hazırlandığı belli idi.

—Sizi motora kadar uğurlamama müsaade ediniz, diye yalvardım.

Sert ve kesik bir sesle:

—**Hayır! dedi. Buradan uğurlamanız kâfidir.**

Atatürk o gidişinde çok halsiz ve yorgun görünüyordu. Kendisine boynundaki eşarbi düzelterek kadar dahi bir kuvvet görmemiş olmalı ki, iki elini yanlarına salıvererek bu işi yapmamı benden istemişti. Onu hiç bu kadar halsiz ve yorgun görmemiştım. Anlaşıyordu ki daha aylarca evvel, öldürücü hastalık tesirlerini göstermeğe başlamıştı.

İki gün sonra, Atatürk beni Ankara'ya çağırttı. Köşke gittiğim vakit kendisini uzun bir şezlongda oturur bir vaziyette buldum. Bana:

—**Gördün mü kardeşim, doktorlar bana günde beş türlü tatlı yediriyorlar,**

dedi.

—Afiyet olsun, diye cevap verdim.

El altından bir havadis almıştım. Ata'nın ayaklarına su indiğini gören Doktor Neşet Ömer, bütün gece Atatürk'ün odasının önünde dolaşarak "Ne yapayım da mesuliyetten kurtulayım!" diyormuş. Çünkü o vakte kadar hastalığı teşhis edememişti. Bir istida yazmış, "Ben mesuliyet kabul etmem, Avrupa'dan doktor getirin; çünkü Ata ağır hasta!" demişti.

* * * *

— Size Atatürk'ün son günlerine ait hatıralarımı anlatırken, içimde senelerce açıklamadan güçlüklerle sakladığım bir acıyı ifade etmek isterim:

Atatürk çok ağır bir hale gelmiş, Dolmabahçe Sarayı'nda yatıyordu. Doktorlar karnında toplanan ve kendisine büyük bir rahatsızlık veren suyu iğne ile girerek almak fikrinde bulunmuşlar ve kendisine bunu anlatmışlar. O da:

— **Bir kere hemşireye sorun, onun reyini alın ve işinize öyle başlayın!** diye emretmiş. Atatürk'ün bu arzusu bana iletilmedi. Her zaman aramızda bir mâni olan Hasan Rıza Bey, bu defa da Atatürk'le alâkadar olmaktan beni alıkoyuyordu. Bunu hiç unutamıyorum. Atatürk'ün yanına birçok doktorların ve operatörlerin girdiğini bana sofracı Muzaffer söyledi. Koşarak yanına gittim. Beni yolda Kılıç Ali

önledi. Doktor Neşet Ömer, su alındığından haberdar olmamaklığımı hayretle karşıladı ve Atatürk'ün vermiş olduğu emri bana tekrar etti. Hayretler içinde kaldım. Atatürk'ün yanına girdim. Doktorlar orada ancak 4-5 dakika durmama müsaade ediyorlardı. Atatürk rahattı, neşeliydi, bundan istifade ederek kendisine şu suali sordum:

— Su alırken hangisi daha kolay oluyor; yarmak mı, delmek mi?

İki elini havaya kaldırdı:

—İkisi de kötü! İkisi de ne yenir, ne yutulur! dedi.

Sayın Bayan Makbule Atadan, derin bir karamsarlık içinde hatırladığı o elemli dakikaların tesiriyle çok üzüntülüydü. Gözlerinden süzülen yaşları zaptedemiyordu. O acıklı günlerin hatıralarını yaşatmasını isteyerek onu daha derin bir ıstırap içinde bırakmağa gönlüm razı olamazdı. Kendisinden müsaade istedim. Dünyanın en büyük adamlarından biri olan Atatürk'ün kardeşi olmak gibi müstesna bir şerefe erişmiş olan sayın Bayan Makbule Atadan'ı teselli bulmaz kederiyle baş başa bıraktım.

II

1948 YILINDA HAFTALIK AKIN GAZETESİ'NDE "SELİME SEDEN" İMZASIYLA YAYINLANAN SÖYLEŞİ⁶

Gazeteci Selime Seden'in, Makbule (Atadan) Hanım'la yapmış olduğu ikinci görüşmesini oluşturan konuşmayı aşağıda tam metin olarak sunuyoruz:

Güler yüzlü, kibar tavırlı bir kadın, Atatürk'ün hemşiresi Bayan Makbule, romatizmadan acı çektiği için, güçlükle yürüyebiliyordu. Geniş ve aydınlık salonda karşı karşıya oturduk. Bu sefer, Atatürk'ün çocukluğundan, mektep hayatından ve bazı hususiyetlerinden malûmat almak istiyordum. Nazik ev sahibesi gülümsedi ve çok gerilerde kalan uzun senelerin hatıralarını kısaca canlandırmağa başladı:

Ali Rıza Bey Ailesi

—İsterseniz, size ilkin babamdan ve ailemizden bahsedeyim: Bildiğiniz gibi babamız, gümrük memuru Ali Rıza Bey'dir. Son zamanda memuriyetinden ayrılmış, ticaretle meşgul oluyordu. Ormanlar almıştır ve

⁶ "Atatürk'ün Çocukluğu (Bayan Makbule'nin Büyük Adam İçin Anlattıkları I-II-III)", Anlatan: Makbule Atadan, Konuşan: Selime Seden, *Akın Gazetesi*, İstanbul, 25. 12. 1947; 1. 1. 1948; 8. 1. 1948.

kereste ticareti yapıyordu. Zannederim Kel Hasan Paşa bu ormanları babamdan alarak kendi adamlarına vermek istemişti. Muvaffak olamayınca, yaktırmış olduğu söylenir.

Ağabeyim Atatürk, Ali Rıza Bey'in dördüncü evlâdıdır. Kendisinden evvel Fatma, Ömer ve Ahmet adında üç kardeşimiz daha dünyaya gelmişse de ömürleri vefa etmemiş ve ölmüşlerdir.

Mustafa (Kemal), bunlardan sonra dünyaya gelmiştir. Ben daha sonra geldim. Benim küçüğüm Naciye'dir. Ben, Atatürk mektepte iken doğmuşum. Beni pek çok severdi. Öteki hemşirem Naciye ile araları pekiyi değildi. Babam Ali Rıza Bey, bağırsak vereminden vefat etmiştir.

Zübeyde Hanım Ailesi

Annemin babası, yani büyük babam üç defa evlenmiştir. İlk hanımından dayım Hüseyin Bey dünyaya gelmiştir. Annemle babamın evlenmelerine vasıta olan da, bu sevgili dayımız Hüseyin Bey'dir. Hiç evlenmemiştir. Bütün hayatını aileden kimsesiz kalanların yetişme ve yetiştirilmelerine adanmıştır. Babam Ali Rıza Bey ölüp de, biz öksüz kalınca imdadımıza yetişen de bu aziz dayımız Hüseyin Bey olmuştur. "Rapla" Çiftliği'ni tutuyordu. Derhal Selânik'e gelerek bizi, yani annemi, ağabeyim Mustafa'yı, beni, hemşirem Naciye'yi ve dadımızı alarak çiftliğe götürdü.

Çiftlik binası

Götürülmemiz üzerine Mustafa Kemal'in ilk tahsil hayatının sekteye uğradığını söylemeğe lüzum görmem. Dayımın bizi götürdüğü çiftlik havadar bir yerd. Durunuz size binayı tarif edeyim: Dört köşeli bir kule.. Zemin katında bir oda vardı. Burada merdivenle üst kata çıkılırdı. Burada da, karşılıklı iki oda ve dört gözlü ambar! Biz yüklüklü büyük odada yataydık. Dadım küçük odada yataydı. İşte bu odanın altında arabalık olduğunu hatırlıyorum. Sonra, karşiki ambarın üstünde bir sofa vardı. Mutfağın yanında uzun bir mahzen vardı ki, avlunun sonuna kadar uzanırdı. Bunun dış tarafında yarıcıların kulübeleri vardı.

Çiftlik hayatı

Bayan Makbule, burada hatıralarını topluyormuş gibi duraladı. Çok geçmeden gözlerini gözlerime dikerek gülümsedi:

—Mustafa burada çok sıkılıyordu, dedi ve sözlerine devam etti:

—Bilmezsiniz, o çok ağırbaşlı bir çocuktur. O geniş, koca çiftlik kendisine dar gelirdi. Bugünkü gibi hatırımdadır: Tahtaları keser, küçük çiviler çakar ve bu çivilere incecik saz telleri gererek tambura yapar ve çalardı. Ben de kendisine yardım ederdim. Bütün bunların vakit geçirmek

için aranan çareler ve başvuru basit eğlenceler olduğunu tabii anlıyorsunuz. Tahta kesme ve güvercin yuvası yapma gibi meşguliyetlerinde ona yardım ederdim.

Bayan Makbule bu noktada bir daha daldı. Bir daha başını ve gözlerini kaldırarak gülümsedi:

—Bakla tarlasının öteki başına giderdik. Burada zemini bir metre kadar kazar, bizi alacak kadar bir evcik yapar ve bir de küçük ocak taslağı yaptıktan sonra, “**Bekle kardeşim, sana yemek getireyim!**” derdi. Getirdikleri, ağzı lüleli küçük bir testi içinde ayran, peynir ve ekmekten ibaret bir kır kahvaltısı olurdu. Birlikte yerdik. Yiyemediklerimizi oyduğu ocağımsı yere saklardı.

Hizmetçinin getirdiği kahveleri içerken, Bayan Makbule bir iki dakika sessiz kaldı. Ardından yine o tatlı tebessümüyle anlatmağa başladı:

— Ağabeyim Mustafa'nın başka bir eğlencesi de çiftlik bostanına bize mahsus küçük bir çardak yapmak olurdu. Çardağı hazırlayınca üstünü ve yanlarını yeşil yapraklı dallarda örter, pencereler yapar ve sonra karpuz ve kavun dilimlerini sıralayarak yarıcılarının küçük çocuklarına yedirir, bana da ayrıca ikramda bulunurdu.

Burada bayan Makbule'nin bakışları canlandı: “Bilirmisiniz? Bana ‘**Makbuş**’ derdi.”

Tahsil meselesi

— Günler, aylar geçiyordu. Küçük Mustafa'nın tahsil meselesi dayımın dikkatinden kaçmıyordu. Buna bir çare düşündüler: Orada, çiftliğe yakın bir çiftlikte “Çalı” çiftliğinde küçük bir kilise ve mektebi vardı. Ağabeyime, “Haydi seni oraya verelim!” dediler. Mustafa'yı götürdüler. Orada tapınan Hıristiyan çocuklarını görünce, etkilenmiş ve gece rüyasına girmiş.. Ertesi gün bir daha gittiğini hatırlıyorum. Üçüncü günü, “**Beni tapınmağa mı gönderiyorsunuz?**” diye isyan etmişti. İşte bundan sonra, çiftlik kâtibinden birkaç gün kadar ders aldı. Bu çiftlik kâtabi de onu tatmin edememişti. Okumak hevesi o kadar ateşli idi ki, onda âdeta bir huzursuzluk yaratmağa başlamıştı. Ağabeyimin, o zaman tam dokuz yaşında olduğunu hatırlıyorum.

Simit hikâyesi

Atatürk'ün düzenli eğitim hayatına atılması işte bundan sonra başlamıştır. Bayan Makbule, o devreyi de şöyle anlatıyor:

— Dayıları ile anneleri baş başa veriyorlar. Küçük Mustafa'yı okutmak lâzım! Fakat nasıl?

— Nihayet, Makbule Hanım'la hemşireleri Naciye'yi çiftlikte bırakmağa ve Mustafa'yı alıp Selânik'e, halalarının yanına götürmeğe karar veriyorlar. Bırakıp dönecekler ve küçük Mustafa orada tahsiline devam edecek! Oldukça maceralı ve heyecanlı olan bu kısa devreyi de Bayan Makbule'nin dilinden ve hatıralarından dinleyelim:

— Küçük Mustafa'yı, halasının evine bırakarak çiftliğine dönüyorlar. Halası, Bayan Makbule'nin nitelendirmesine göre, sert ve katı bir hanımdır. Daha o gece misafir çocuğu, simit alması için çarşıya gönderiyor, getirdiği simitleri beğenmediği için "değiştirmesini" söyleyerek bir daha göndermekten çekinmiyor. Hadise, dokuz yaşındaki Mustafa'nın izzetinefsine dokunuyor, cumayı bekliyor. Çiftlikten cuma namazı için Selânik'e, "Hamzabey Camii"ne gelen dayısını buluyor. Arada geçen kısa ve kesin konuşma şudur:

— **Dayı, siz beni halama uşak mı verdiniz?**

— Ne münasebet! O nasıl söz!

— **Beni gece yarılari çarşılara gönderiyor. Ben orada oturamam!**

— !...

Selânik'e dönüyorlar

Mesele aile arasında ehemmiyet kazanıyor. Çocuğu üzmemek ve hırpalatmamak lâzım. Dayısı Hüseyin Bey'le annesi Zübeyde Hanım tekrar baş başa veriyorlar. Verilen karar şudur: Selânik'te kirada bulunan evlerden birini boşalttırmak.. Zübeyde Hanım, kızları Makbule ve Naciye Hanım'ları alarak buraya yerleşecek ve küçük Mustafa huzur içinde tahsiline devam edecek.. Tabii; ev boşalttırılıyor. Çiftlikte bulunan Arnavut Hacı ismindeki uşak, Zübeyde Hanım ve kızlarını alarak Selânik'e getiriyor. Küçük Mustafa da, komşu Hatice Hanım'dan üç ay kadar hususi ders alıyor. Nihayet, Hatice Hanım'ın verdiği dersler, onu tatmin edemiyor.

Çekilen kulak

Zübeyde Hanım, yine zor durumdadır. Merhum eşi Ali Rıza Bey'in arkadaşlarından Hüseyin Efendi'yi hatırlıyor ve kule dibindeki kahvelerden birinde bu zatı buldurarak, oğlu Mustafa'nın mektebe yerleştirilmesi için aracılık yapmasını rica ediyor. Hüseyin Efendi derhal aracılık ediyor, bir iki gün sonra küçük Mustafa, Rüştüye Mektebi'ne giriyor.

Burada yine Bayan Makbule'yi dinleyelim:

— Ağabeyim intizama çok düşküdü. Mektebe başlayınca, evde kendisine hususi bir oda ayrıldı. Kahvaltısını odasında eder, kimseyi içeri sokmazdı. Yalnız yatarı. Gece geç vakitlere kadar derslerine çalışırdı. En sevdiği yemekler peynirli yumurta, etli kurufasulye ve patates yemeği idi. Hiç unutmam, bir gün Mustafa mektepten pek asabi dönmüştü. Asabi ve hırçın! Meğer bir fiil çekimini yanlış yaptığı için hocası kulağını çekmiş! Fazlaca çekmiş olacak ki, biraz kanamış da.. Dört gün hiç kimse ile konuşmamış ve odasına kapanmıştı. Sebebini annem de soramıyordu.

Bayan Makbule, burada gülümseyerek, “Yüzgöz olmasınlar diye..” dedi ve devam etti:

—Ertesi sabah kapı çalınmıştı. Bir de ne görelim: Merhum pederimin arkadaşı Hüseyin Efendi değil mi? Annemi ve Mustafa'yı kapıya çağırarak, “Muamelenin bittiğini” söyledi. Mustafa tabii sevindi. Bir şeyden haberi olmayan annemin hayretini takdir edersiniz! Meğer Mustafa kulağı çekildiği gün, mektepten çıkar çıkmaz Hüseyin Efendi'ye koşmuş ve kendisini bu mektepten almasını ve Askerî Rüştîye'ye yerleştirmesini rica etmiş! İşte, Hüseyin Efendi'nin “bittiğini” söylediği muamele de, bu imiş! Mustafa'nın dört gün mektebe gitmeyerek evde beklemesinin sebebi de, bu!

Ben, basma taşıyamam!

Atatürk'ün hemşiresinin anlattığına göre, kapı ardında ana, oğul arasında bir münakaşa başlıyor, Zübeyde Hanım: “Ben seni asker yapamam. Baban gibi tüccar yapacağım!” diyor. Küçük Mustafa hiddetleniyor ve: “**Ben mutlak asker olacağım. Omzumda basma topu taşıyamam!**” diye çıkışıyor ve ayak diriyor. Fakat fayda etmiyor. Annesi resmî evrakı mühürlemeyeceğini söylüyor. Mustafa hiddetleniyor ve çıkıp halasının evine gidiyor.

...Mustafa Kemal'in askerî rüştiyesine verilmesine bir rüyanın sebep olduğunu kaydetmeden geçmemek lâzımdır. Bayan Makbule, o gece annelerinin gördüğü bir rüyayı şöyle anlatıyor:

— Annem rüyasında Mustafa'yı altından tepsi içinde olduğu halde bir minarenin tepesinde, korkunç vaziyette görür. Bir takım sesler: “Eğer Mustafa'nın askerî mektebe gitmesine razı olursan, yeri burasıdır. Etmezsen aşağı atarız, bin parça olur!” diyorlar. Annem dehşet içinde uyanıyor ve ertesi gün razı oluyor. İşte ağabeyimin askerî rüştiyesine girmesi hadisesi böyle olmuştur. Bundan sonrası malûm. “Kemal” ismini burada hocası kendisine vermiştir. Sonra Manastır İdadisi'ne gitti. Burada iken hastalanmıştı. Hatta annem onun verem olduğunu bile duyunca Selânik'te askerî baştabip Muhsin Bey'e rica ederek izinle getirtmişti. Özenle tedavi edildi ve bir şeyciği kalmadığı anlaşıldı.

Manastır'dan "sılaya" geldiği zaman, bizlere üzeri "yadigâr" yazılı Manastır işi yüzükler, sırma işlemeli terlikler getirdi. O zaman en sevdiği şarkı:

Manastır'ın ortasında var bir havuz

Dimetoka kızları hepsi yavuz

Manastır ortasında var bir çiçek

Dimetoka kızları hepsi köçek

Biz yanar oynarız!

Şarkısı idi.

III

1950 YILINDA ZAFER GAZETESİ'NDE YAŞAR YULA İMZASIYLA YAYINLANAN SÖYLEŞİ⁷

Basınımızda Makbule (Atadan) Hanım'la yapılmış üçüncü görüşmeyi oluşturan aşağıdaki söyleşiyi tam metin olarak sunuyoruz:

Kardeş Gözü İle En Büyük Türk: Atatürk!

Sayın hemşireleri Bayan Makbule, anlatmaya başlıyor:

— Ağabeyimin çocukluğu o kadar sakin bir şekilde geçmedi. Annem, oğluna olan büyük sevgisini, bizlere imrendirecek bir şekilde belli ederdi. Atatürk, ders ve mütalâa ile o kadar kafasını yormazdı. Daima bizlerden ayrı bir odada oturur ve kimse onun odasına giremezdi. Kitaplarına ve siyasî kâğıtlarına çok ehemmiyet verirdi.

Onbir yaşında iken bir gün yemek esnasında, sanki cemiyet içinde mevcut olan o zamanki bariz sınıf farkına işaret eder gibi, bir mahalle çöpçüsünü ele aldı: "**Bu çöpçü niçin yaşıyor?**" diye bir soru sordu. Aramızda olan kısa bir sessizlik anından sonra, bu sorunun cevabını yine kendi verdi: "**Hayatım devam ettirmek için...**"

Daima yalnız olarak bulunduğu odasına, kendisini görmek ve de konuşmak için gittiğim zamanlar, ayağa kalkar ve beni karşılayarak köşeye oturturdu. Okuduklarına ve gördüklerine dair uzun tafsilat vermezdi. Bazen manâlı bir sessizliği tercih ettiğini görürdüm. Bazen, "**Gel kardeşim, sana tarih okuyayım!**" der ve heyecanlı bir sesle devam

⁷ "Kardeş Gözüyle En Büyük Türk Atatürk", Anlatan: Makbule Atadan, Aktaran: Yaşar Yula, *Zafer Gazetesi*, Ankara, 10. 11. 1950

ederdi. O onlar, dikkat içinde kendisini dinlediğimden, bugün o kadar iyi hatırlıyorum ki, Atatürk, padişahların evlât öldürmelerine kızar ve bahsedilirken dişlerini hiddetle sıkmasından açıkça belli ederdi. Bu mevzua ait olan fikrimi bana sorduğu zaman, "Ağabey, dedim, insanlar kendi milliyetlerinden olanlarla evlenmeli, yoksa böyle olur!" Buna karşı cevabı da, uzun bir sessizlik olmuştu.

Atatürk de hepimizden fazla annesini severdi. Annemizi kara toprağa verdikten sonra, bir gece Atatürk, rüyasında onu görmüş ve derhal benim yanıma gelerek "**Kardeşim, ne olur biraz konuş! Sen söylerken annemle görüşüyormuşum gibi oluyorum.**" demesi, kendisinin ne kadar hassas ve ne kadar aile sevgisine düşkün olduğunu bizlere açıkça ispat etmişti.

Atatürk'ün sevdiği şarkı

— Atatürk'ün hayatında en çok sevdiği şarkı, Asım Bey'in uşşak faslından ve curcuna usulünden şu şarkısıdır:

Cana rakibi handan edersin,
Ben bînevayı giryan edersin.
Bigânelerle ünsiyet etme,
Bana cihanı zindan edersin...

Emin olun, bu şarkıda ben her şeyimi, hatıralarımı, bir kelime ile kardeşimi bulurum. Unutulur mu bu? Ne güzel, ne unutulmaz günlerdi onlar.. Şimdi, tatlı ve unutulması artık mümkün olmayan birer hayal, ebedî bir hatıra oldular...

Şimdi sözü, yine Bayan Makbule'ye bırakalım:

—Evet, Atatürk memleketini ve milletini çok severdi. Halkı uyandırmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Bir gün yemek esnasında kendisine sordum: "Diğer büyük adamlar da memleket için çalışalardı, yurdumuz için bu daha iyi olmaz mıydı?" Bana cevabı şu olmuştu: "**Onlar da bu sevgili vatan için çalıştılar... Fakat talih bana daha çok yardım etti. Bana bu, Tanrı'nın bir lütfudur kardeşim!**"

Şu anda, Atatürk'ün hayatında bir dönüm noktası telâkki olunabilecek bir mahiyet gösteren, Latife Hanım'la tanışma ve evlenmesinin kısaca hikayesini anlatmak istiyorum: Latife Hanım, İzmir'e ilk girecek olan bir subayla evleneceğini, yakınlarına, tanıdıklarına söylemiş.. Atatürk'ün İzmir'e girdiği günlerde, annemiz son derece hasta bir vaziyette bulunuyordu. Ağabeyimi İzmir'de karşılayanlar arasında Latife Hanım da

vardı. Atatürk'ü layık olduğu şekilde karşıladılar ve nihayet bu konuşmalar, evlenme ile sona erdi.

— Biraz evvel Atatürk'ün musikiye olan yakın ilgisinden bahsetmiştim. Ağabeyim, alaturka musikiyi iyi bilir ve her şarkıyı severdi.

Şimdi sizlere, Atatürk'le birlikte aramızda geçen neşeli bir hatırayı anlatacağım: İş Bankası'nın, şu anda hatırlayamıyorum, yıldönümlerinden birini kutluyorduk. Deniz üzerinde sandallar, motorlar arasında bir vapurda bulunuyorduk. Halk, aralarında gördüğü Atatürk'ü çılgınca alkışlıyordu. Fakat vapur çok kalabalık olduğundan herkes iskemleye veya yerlere oturmuşlardı. Bir aralık kulağıma eğilen Atatürk, **"Ne olur şişman olmasaydın, biz de yere otururduk!"** dedi. Onun kırılmasını istemediğimden bu arzusunu yerine getirebilmek için, **"Ne duruyorsun, derhal oturalım!"** dedim. Bir çocuk gibi sevindi ve beraberce yere, halkın arasına oturduk. Bu vaziyette etrafımızdakilerle gayet neşeli konuşmalar yaptık ve ayağa kalkmak zamanı geldiği an, ben daha hazırlıklı davranarak, kendisinden evvel kalkmış bulundum. Bu hareketi, benim vücudumun kabiliyetinden beklemediği için, kendisine bir sürpriz olmuş; hatırladığımız zaman hep birlikte buna gülmüştük.

Sözlerime son vermeden evvel şunu da söyleyeyim; bir gün Atatürk bana şöyle söylemişti:

— Ne senin ve ne benim paramız olacak.. Her şeyimiz, yalnız ve yalnız, bize bunları veren milletin olacaktır!

IV

1952-1953 YILLARI ARASINDA YENİ İSTANBUL GAZETESİ'NDE YAYINLANAN "BÜYÜK KARDEŞİM ATATÜRK" BAŞLIKLİ YAZI DİZİSİ⁸

Kimin tarafından kaleme alındığı belirtilmeksizin "Büyük Kardeşim Atatürk" başlığı ile 1 Kasım 1952 - 22 Mart 1953 tarihleri arasında Dünya Gazetesi'nde 141 gün süre ile yayınlanan bu röportaj, Makbule Hanım'la yapılan konuşmaların en uzununu oluşturmaktadır. Makbule Hanım bu yazı dizisinde, kendi anılarının yanı sıra, babası, kardeşleri, akrabaları hakkında annesinden dinlediklerine de bölüm bölüm, kendi anıları arasında yer vermektedir. Atatürk'e en yakın bir insanın gözü ve üslubuyla onun çocukluğu, gençliği, Selânik ve Manastır'daki öğrenim

⁸ "Büyük Kardeşim Atatürk", Anlatan: Makbule Atadan, Yeni İstanbul Gazetesi, 1.11. 1952- 22. 3. 1953.

yıllarından anısal kesitler sunan bu uzun söyleşinin içeriği hakkında bir fikir vermek üzere, söz konusu yazı dizisinden bazı bölümler sunuyoruz:

Büyük Kardeşim Atatürk

Büyük kardeşimle ilgili hatıraları derleyerek anlatmaya çalışırken annemin söylediklerine de önemli bir yer ayırmak zorundayım. Çünkü büyük kardeşimin ilk çocukluğunu bilmiyorum. Nerden bileceğim; o zamanlarda ben dünyada yokmuşum zaten. Daha sonraki zamanları çok iyi hatırlıyorum. Hepsi de fotoğraf gibi beynime yerleşmiş.. Onun için, boş kalan yerleri annemin anlattıkları ile tamamlamak lâzım.

Selânik'in 20 kilometre kuzey-doğusunda banyolarıyla, şifalı sularıyla tanınmış küçük bir kasaba vardır: Langaza. Bu kasabada her yıl kurulan Paşa Panayırı'na her taraftan alıcılar gelir, pehlivanlar güreştirilir ve hediyeler dağıtıldı. Ana tarafından buralıyız biz. Büyük babam Varyemez oğullarından Ahmet İbrahim Efendi, kasabanın eski yerlilerinden ve zenginlerindendir. Üç tane çiftliği var.. Langaza kasabasındaki çiftlik faaliyetlerinin ağırlık noktalarından biri, hayvan yetiştirimi idi. Bunun yanında ipekçilik, tütüncülük de yapıyordu. Büyük babam Varyemez Ahmet İbrahim Efendi, daha çok hayvan yetiştirmek işine önem veriyormuş..

Kasabanın bir kısım Türk halkına Yürük denilirdi. Kasabadaki köylerin çoğu da yürük köyleri idi. Mavi ve yeşil gözlü sarışın köylüler her hafta Langaza pazarına gelirler ve getirdiklerini sattıktan sonra heybelerini doldurarak gün batarken dönerlerdi. Biraz büyüyüp de Vardar boyundaki kasabaları dolaştığımız zaman Langaza köylülerine çok benzeyen insanlarla karşılaşmıştım. Onların da çoğu sarışındı. Giyinişleri de başka türlü değildi.

Bir gün bu köylülerden söz açılınca büyük kardeşim anlatmıştı: Yürük, yürümekten gelirmiş meğer.. Yürükler Bizanslılar zamanında Vardar boylarına yerleşmişlermiş. Vardar, eskiden beri bir Türk ırmağı imiş.. Buralarda, yabancı sözleri hiç denecek kadar az, temiz bir Türkçe konuşulmuş.. Büyük kardeşimin belirttiğine göre, Varyemez oğulları, bu Türk'lerdendir. Osmanlı ordusu Rumeli'ye yayılınca, Vardar Türkleri büyük bir rol oynamışlarmış..

* * * *

Annem, o zamanlardan kalma el işlerini, arkada kalmış bir dünyayı kısa bir zaman için diriltmek ister gibi bize gösterirken büyük kardeşimle birlikte hayranlık duyardık. Ne nefis şeylerdi onlar yarabbi.. Çok iyi hatırlıyorum, bir gün annem büyük kardeşime demişti ki: "Mustafa, senin için saklıyorum bunları.. Bir büyü de.." Ondan sonra yeşil gözlerini,

enginlere benzeyen bir şefkatle bana çevirmiş ve şöyle seslenmişti: “Sen henüz çok küçüksün yavrum. Hiç üzülme.. Sana da sandıkta sakladığım şeyler var..” Annemin bu bakışları ne kadar sık gözümün önünde dolaşıyor. Ben onları nasıl unutabilirim. Sizi, bu kadar uzak bir zamana götürmek isteyişimi sebepsiz sanmayınız. Annemin yaşadığı dünya, üstünkörü bilinmezse ne Mustafa anlaşılır, ne de çok daha sonra, ondan doğan şahsiyet, Atatürk...

* * * *

Babam Ali Rıza Bey, Selânik yerlilerindendir. Çok uzak dedelerinin Vidin'den ayrılarak Serez'de yerleştiklerini ve oradan da Selânik'e geldiklerini söylerler. Ben de başkaları gibi işitmişimdir bunu.. Doğru mudur, yanlış mıdır, bilmiyorum. Hatta araştırmak, sormak bile aklımdan geçmedi. Söz kesilmeden önce, büyük annemle büyük babamın yaptıkları soruşturmalar pürüzsüz.. Ali Rıza Bey'e karşı hiç kimsenin bir diyeceği yok.. Nihayet, babamın sabırsızlıkla beklediği karar veriliyor. Hatice Halama haber gönderilirken, Hüseyin dayım da babama müjdeyi yetiştiriyor.. Düğün hazırlıklarına başlamak sırası gelmiştir artık...

* * * *

Hiç unutmam bir kış gecesi, büyük kardeşim sobaya birkaç odun attıktan sonra mindere oturmuş ve kitaplarını karıştırmaya başlamıştı. Annem sordu: “Ne okuyorsun oğlum?” Büyük kardeşim hemen cevap verdi: “**Tarih.. Plevne muharebeleri, Osman Paşa..**”

Annem bir şey söylemedi ve derin düşüncelere daldı. Ve sonra yerinden kalkarak büyük kardeşimin saçlarını okşadı, okşadı: “İnşallah sen de onun gibi olursun Mustafa'm!” dedi.

Gözleri yaşlar içindeydi annemin.. Belki, bu büyük Türk kahramanının Ruslarla gürleştiği günleri hatırlamıştı. O yılın şiddetli kışını kim unutabilir? Askerine örnek olmak için karakışta çadırda oturan Osman Paşa'yı kim unutabilir? Osman Paşa, o zaman, en son ümittir. Büyük kardeşim, kitabını mindere bıraktı: “**Büyük bir paşa o, anne! Fakat bahtsız bir paşa.. Dilediği gibi iş göremeyen bir paşa.. Bir paşanın eli, ayağı bağlı olursa iş göremez, anne.. Bu kitapta yazıyor.. Tuna boyundaki ordumuzu İstanbul Sarayı idare etmiş ve ordumuz da onun için yenilmiş.. Ben kendi ordumu kendim idare edeceksem paşa olurum, anne.. Kuru paşalıktan ne çıkar? Maksat vatana hizmet!**”

* * * *

Bir gün Mustafa, okuldan dönmüştür. Merdivenleri çıkarken Hüseyin dayımla karşılaşiyor. Evde olağanüstü bir sessizlik var. Annem yukarıdan

gözleri kızarmış, yorgun ve bitkin iniyor. Söz söylemeye bile kudreti yok.. Mustafa'ya eliyle işaret ediyor. Büyük kardeşim donmuş gibidir. Şaşkın şaşkın bakarak soruyor: “**Babam? Öldü mü?**” Annem hıçkırıklarını tutamıyor. Mustafa'nın rengi soluyor ve sonra annesine sarılarak: “**Sen ağlama anne! Ölümü durdurmak kimsenin elinde değil! Bak, ben varım anne, ben oğlun..**”

V

**1955 YILINDA MİLLİYET GAZETESİ'NDE ŞEMSI BELLİ
İMZASIYLA YAYINLANAN “MAKBULE ATADAN ANLATIYOR”
ADLI YAZI DİZİSİ⁹**

Şemsi Belli tarafından kaleme alınan bu yazı dizisi ilk defa, 10 Kasım 1955 -24 Kasım 1955 günleri arasında Milliyet Gazetesi'nde yayınlandı; daha sonra 1959'da küçük bir kitap haline getirildi. Söz konusu yazı dizisi, Makbule Hanım'ın 1955 yılı yazında Ankara Gülhane Hastanesi'nde tedavi görürken şair ve gazeteci Şemsi Belli'ye anlattıklarından oluşmaktadır. Atatürk'ün çocukluk ve gençlik yılları, kişisel özellikleri ve Makbule Hanım'ın tanık olduğu Atatürk'e ilişkin bazı anılardan söz eden bu röportaj dizisinden, kitap halinde yayınlanması nedeniyle sadece tanıtıcı bir bölüm sunmakla yetiniyoruz:

...İşte böyle birçok heyecanlı günler geçirdikten sonra bir akşam Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçeceğini haber aldık..

Ağabeyim bütün arkadaşlarına veda ederken şöyle diyordu:

—Bu geceyi annem ve kardeşimle geçireceğim sabaha kadar.. Sizi tekrar ziyarete gelemeyeceğim için kusura bakmayın.. Şimdi hepinize veda etmiş olayım!

Arkadaşları gittikten sonra beni çağırdı:

—Makbuş! dedi. Annemin karyolasının karşısına yer sofrası hazırla! Bu gece sizinle biraz dertleşmek istiyorum. Yarın gideceğim. Hayat bu.. Belki ölürüm, gelemem; size söyleyeceklerim var..

Annemin karyolasının karşısına yer sofrası hazırladık. Minderleri, yastıkları yerleştirdik. Ağabeyim, annemin karşısına geçti:

— Anneciğim, dedi, burası Selânik gibi değil.. Ben gittikten sonra yanılıp da sokaklara çıkmayın! Benim işim büyük.. Bu işte muvaffak olabilmem için kalp huzuruyla çalışmam lâzım.. Beni merak ve

⁹ “Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal”, Röportaj: Şemsi Belli, Milliyet Gazetesi, İstanbul, 10. 11. 1955- 24. 11. 1955

endişede bırakmayın.. Giderken gözüm arkada kalmasın.. Elimi, ayağımı bağlamayın. Memleket için çalışırken sizden yana bir üzüntüye uğramak istemem..

Annem, heyecandan düşüp bayıldı; zaten hasta idi kadıncağız.. Biraz sonra kendine geldiği zaman, oğlunun muvaffak olması için Tanrı'ya dua ediyordu.

O gece sabaha kadar uyumadık, konuştuk, dertleştik.. Ertesi gün, araba kapıya dayandı. Annemle ağabeyimin birbirlerine vedası çok hazin oldu. Sarıldılar, öpüştüler.. O, annemin ellerini tekrar tekrar dudaklarına götürdü. Öptü, öptü, öptü..

Aşağıya -kendisini uğurlamak üzere- arkadaşları gelmişti. Âdetimiz gereği aşağıda erkekler olduğu için, ben alt kata inmedim. Ağabeyim merdivenin başına çıktı; gözlerini gözlerime dikti.. Belki dakikalarca konuşmadan birbirimize baktık..

Ben olanları ve olacakları düşünecek halde değildim.. Ağabeyim:

— **Niçin konuşmuyorsun Makbuş?** dedi.

— Ağabeyim dedim, ne konuşayım.. Muharebeye giderdin bilirdim.. Terfi ederek giderdin bilirdim. Bir vazife ile giderdin bilirdim.. Fakat bugün ne için gidiyorsun? Benim aklım durdu bu gidişe!

— **Evet Makbuş, dedi, merak etme bunu da bilirsin inşallah!**

Beni bağrına bastı. Veda etti. Merdivenleri atlayarak aşağı indi. O, arkadaşlarının refakatinde arabasına binip kapıdan uzaklaştığı zaman, biz pencerelere yığılmış, gözyaşı döküyorduk.. Bizi gene annem teselli etti:

—Sen asker kardeşisin! dedi. Ayıp.. Ağlanır mı hiç askerin ardından.. Üzüntünü belli etme kimseye.. Misafirlere şerbet ez. Memleketi için giden insan, ölse bile ardından ağlanmaz!

Üç gün, üç gece telefonumuz çalmadı. Ağabeyimin aramızdan ayrılışı o kadar belli oluyordu ki.. Üç gün sonra "**Samsun'a ayakbastım, merak etmeyin!**" diye telgrafi gelince, üzüntümüzün yerini coşkun bir sevinç aldı. Öyle sevinçli, öyle mesuttuk ki.. Fakat neticenin ne olacağını bilmiyorduk..

Telefonumuz gene çalmaya başladı.. Fakat telefonun zilinde hep bir müjde sesi vardı.. Ağabeyimin Samsun'a çıktığını bizim gibi haber alan diğer arkadaşları bizi tebrik ediyorlar, "Gözünüz aydın!" diyorlardı.

Gidiş, o gidiş.. Ağabeyim sekiz sene kayboldu. Beş-on günde bir, onun bir adamı geliyor, kendisi namına bizim hatırımızı soruyor, gidiyordu.

Mevcut parasını giderken bankaya yatırmıştı. Bu para, benim, annemin ve kendisinin mührü ile çekilebiliyordu. Bize gönderdiği mektuplarda:

— Sakın darlık çekmeyin! diyordu. Bu paraları harcayın, yetişmezse evdeki halıları satın.. Sıkıntıda kalmayın!

Biz, bazen annemin, bazen benim mührümle bankadaki parayı çekiyor ve kimseye muhtaç olmadan idare ediyorduk. Tam sekiz sene ağabeyimi görmedik. Bu sekiz sene bize o kadar uzun geldi ki anlatamam!

Atatürk Anadolu'ya geçtiği zaman biz gözetim altında idik. Zaten ağabeyimin emri gereğince biz de hiçbir yere çıkmadık; eve kapanıp kaldık. Ağabeyimin İstanbul'daki adamları ara sıra bizi ziyarete gelirdi. Bunun dışında misafirlğe bile gitmezdik..

Bir gün kapı çalındı. Pencereden baktım, tanımadığımız kimseler.. Açmadım. Gene çalındı. Bu sefer aşağı indim. Tam onsekiz kişilik bir kalabalık.. Osmanlı hükümetinin adamları.. Kapının dışına çıktım:

—Ne var, ne istiyorsunuz? dedim.

—Evi arayacağız! dediler. Kızdım:

—Canım, bizim evimizi ne hakla basıyorsunuz? dedim. Annem hasta, felçli.. Ölüm yatağında.. Ben yalnız bir kişiyim!

—Hayır, arayacağız! diye ısrar ettiler.

Kapının önüne çıktım. O zamanlar gazetelerde Mustafa Kemal aleyhinde birçok yazılar çıkıyordu. Onun idamına karar verilmişti. Her gazete, onu fena bir insan tanıtmak istiyordu. Bütün bu neşriyat sarayın emri ile yapılıyordu. Birden bunları düşündüm o anda..

— Evimizi basmaya hakkınız yok! diye bağırdım. Kendisini gazetelerde fena bir adam diye tanıttığımız bir insanın evini niçin basıyorsunuz? Mademki ağabeyim fena bir adam, neden ondan bu kadar çekiniyor, kendisine bu kadar ehemmiyet veriyorsunuz? Burası benim evimdir. Bu evi basmaya hakkınız yok!

Kapıdaki kalabalık kendi aralarında konuşup görüşürken, yan taraftan birkaç kişi belirdi. Yanıma yaklaştılar ve kapının aralığında fısıltı halinde:

—Korkmayın! dediler, biz Mustafa Kemal'in adamlarıyız. Evi kimseye bastırmayız. Siz kapıyı kapatıp, çıkın yukarı!

Ağabeyimin adamlarının bizi bu kadar dikkatle takip ve himaye etmeleri beni çok gururlandırdı. Sevinçle yukarı çıktım. Kocama haber

verdim. O da çizmelerini giyindi. Yan odaya geçti. Bu sefer annemin yanına gittim:

—Anne, dedim, endişe etme! Ağabeyimin adamları da etrafta dolaşiyor.. Hiçbir şey yapamaz kimse!

Tekrar aşağı indiğim zaman, kapıdaki kalabalığın çoktan dağılmış olduklarını gördüm.

VI

DR. RIDVAN EGE İMZASIYLA 10 KASIM 1962 TARİHLİ ZAFER GAZETESİ'NDE YAYINLANAN "RAHMETLİ MAKBULE ATADAN ANLATMIŞTI: AĞABEYİM ATATÜRK!" BAŞLIKLİ YAZI¹⁰

1 Kasım 1955 günü Makbule (Atadan) Hanım tarafından Dr. Rıdvan Ege'ye anlatılan anılardan oluşan aşağıdaki yazı, söyleşi tarihinden 7 yıl sonra 1962 yılında yayınlanmış olup özellikle Atatürk'ün çocukluk ve gençlik dönemlerine ışık tutmaktadır. Şimdi sözü Makbule Hanım'a bırakıyoruz:

— Annemiz, çocuklarının üzerine titrerdi. Çocuklarına düşkünlüğü o derecede idi ki, babamın ölümünde, o büyük acının yanı sıra "Artık evlât yapamayacağım!" diye ağlamıştı. Benim büyük kardeşlerim Fatma, Ahmet, Ömer ve Mustafa idi. İçlerinden yalnız Mustafa yaşadı. Mustafa doğduğu zaman, babam ona kılıç armağan etmiş.

Babam önceleri memurken, sonradan ticaret yapmağa başlamış, hayli zenginmiş. Hatta bu yüzden üç defa dağa kaçırmışlar. Ben doğduğum zaman, Mustafa 4,5 yaşında imiş. Diğer kardeşlerim, ben doğmadan öldüğü için, annem "Tek evlâtle kaldım!" diye yakınırılmış. Bir süre sonra ben dünyaya gelmişim. Bu arada babam hastalanmış. İki yıl kadar, Mustafa'yı okula götürüp getirmesi, onun en zevkli işi olmuş.

* * * *

— Babamın son günlerinde Naciye adlı bir kardeşimiz daha dünyaya geliyor. Buna herkes çok seviniyor. Ben iki yaşında, Naciye 40 günlük iken, babamızı, hiç beklemediğimiz bir anda kaybediyoruz. Annem dul kalıyor. Çiftlikte oturan dayım, bize geliyor, anneme "Seni ben evlendirdim, böyle perişan bırakamam, benimle beraber gelin!" diyor. Böylece annem, dadımız Rabia ve biz üç kardeş çiftliğe taşınıyoruz.

¹⁰ "Rahmetli Makbule Atadan Anlatmıştı: Ağabeyim Atatürk", Aktaran: Dr. Rıdvan Ege, Ulus Gazetesi, 10. 11. 1962

Annem, babamın bıraktığı altınlardan her ay birkaçını bozdururdu. Çiftlik hayatından hepimiz çok memnunduk. Dayım bize bir baba gibi, şefkat ve muhabbetle bakardı. Biz de onu çok severdik. O Mustafa'ya "Paşam!", bana "Makbuş!, Naciye'ye "Bülbül!" derdi.

Babamın ölümündeki üzüntülü bir başka olay da şimdi aklıma geldi. Onu da söyleyeyim: Babamın ölüm günü dadımız, Naciye'yi yere düşürüyor ve kızın ayağı kırılıyor. Çocuğu tedaviye başlıyorlar, fakat üst üste gelen bu iki üzüntü annemi çok harap ediyor.

Mustafa çok az konuşurdu. Arkadaşı yoktu. Köyde kümes yapar, duvar düzeltir, lüver (tabanca) temizlerdi. Daima benden yardım isterdi. Onu gücendirmemek için elimden geleni yapardım. Bir gün balkonda diz çökmüş, lüveri ile oynarken, birden "Pat" diye bir ses geldi. Ben "Anne ağabeyim öldü!" diye bağırmağa başladım. Annem feryadı bastı. O, sessizce kalktı, baktık bir şey olmamış.. Bu olaydan sonra annem, Mustafa'ya bir meşgale aradı. Köyde okulu olan bir kilise vardı. Mustafa'yı o okula götürdü. Akşam eve dönen Mustafa, "**Ben gâvur olamam, orda okuyamam!**" diye diretti. Bunun üzerine dayım, biraz okuryazar olan kâhyanın Mustafa ile ilgilenmesini istedi. İki günlük dersten sonra Mustafa, "**Bu cahil adamla ben kafa patlatamam!**" dedi, ondan da vazgeçti. Dayım bu durumda Selânik'te bir ev tutmayı ve Mustafa'nın öğrenimini sağlamayı arzuladı. Büyükannem, Naciye ve beni çiftlikte bıraktı. Dayım, haftada bir ağabeyimi atla getirir, bizleri buluştururdu. Bu buluşma günlerimiz çok neşeli geçerdi.

* * * *

Mustafa'yı Selânik'te ilkin "Mülkiye Rüştiyesi"ne veriyorlar. Orada öğretmeni, bir fiil çekiminin tekrarını istiyor. Mustafa bunu söyleyemeyince hocası ısrar ediyor ve kulağını çekmeğe başlıyor. O kadar çekiyor ki, kulağının arkasından kan geliyor. Bu arada Mustafa içinden, "**Bu kulağı koparsan da okumayacağım!**" diye düşünürmüş. Sessizce eve gelip odasına çıkıyor.

Esasen annem onun odasını ayırmıştı. Bir masası, üstünde mavi kâğıdı ve bir lambası bulunurdu. Mustafa çok konuşmaz, kimseyi lafa tutmazdı. Fakat bu gelişinde hiç kimseyle tek kelime konuşmamış, yalnız mektepten kaçarken baba dostu Hüseyin Efendi'yi bulmuş, ona "**Ben askerî okula gitmek istiyorum, kaydımı yaptırıver!**" demiş.

Eve geldikten sonra dört gün odasına kapanmış, hiçbir yere çıkmamıştı. Annem de onu, görev yapmak için evde kaldı sanırmış.

Annem, yatarken onun yemeğini hazırlar, yanına bırakır, ondan sonra odasına çekilirdi. Mustafa "**Aman anne gitme, kulağımı sıçan ısırır**

korkarım!” dermiş. Annem de o günlerde ona korkulacak bir şey olmadığını söylemiş.

Ağabeyimin okula gitmeyişinin dördüncü günü kapıya annemin tanımadığı biri gelir, “Zübeyde Hanım, Mustafa’nın okul işi tamam, bir imzanız gerek!” der. Annem şaşa kalır. “Oğlumu niçin asker yapıyorsunuz, kime sordunuz?” diye söyleniyor. O bey de baba dostu olduğunu, Mustafa’nın bunu, kendisinden istediğini söyler. Annem hemen Mustafa’ya koşar, “Oğlum kapıda bir efendi var, seni askerî okula yazdırmak istiyor, oysa ben seni biraz okuttuktan sonra tüccar yapacaktım!” der. Mustafa anneme, **“Hayır anne, ben basma topu taşıyamam, okuyacağım!”** cevabını verir. Annem hiç sesini çıkarmaz, fakat çok üzülür. Mustafa kalkar, sessizce evi terk eder, şehrin öbür ucundaki halama gider. O gece eve gelmez. Annemin fena halde canı sıkılır ve “Tanrım bu çocuğun isyanını nasıl halledeyim?” diye yakınır. Bir süre oturduktan sonra yatar ve şöyle bir rüya görür: Çok yüksek bir minarenin tepesinde, Mustafa, altın bir tepsinin içine oturmuş, aşağıda duran sakallı bir ihtiyar anneme, “Hanım, imzanı verirsen Mustafa’nın yeri işte burasıdır; vermezsen tepsiyi aşağı atarım!” diyor. Annem “Aman atma!” diye feryadı basmış ve kan ter içinde uyanmış.

Hemen ertesi sabah halama giderek, Mustafa’ya “Evlâdım kâğıtları imza edeceğim, hayırlısı olsun!” diyor. Mustafa hemen Hüseyin Efendi’yi bulup evrakı anneme imzalatıyor ve askerî okula gidiyor. O tarihten itibaren küçük Mustafa, “Asker Mustafa” oluyor. O zaman 9-10 yaşlarındaydı. Çalışkanlığı öğretmenlerini çok memnun bırakıyor. Bir gün öğretmeni, “Mustafa sen çok kabiliyetlisin, sende bu yaşta kemal var. Onun için bugünden itibaren senin adın Mustafa Kemal’dir!” diyor. Annem, oğlundan memnundur.

Okulun bitiminde ağabeyim Manastır’a gidiyor. O zamanlar, okullar ramazanda tatil olurdu. Mustafa her ramazan, hepimize, Manastır’ın dolma şekerlerinden, armağan yazılı yüzüklerinden, işlemeli terliklerinden armağanlarla eve gelirdi. Bu gelişlerinden birinde, annem Mustafa’yı artık büyümüş görüyor ve babamdan kalan saati, kendisine armağan ediyor.

Bir gün ağabeyim okulda nöbet tutarken hastalanmış ve askerî hastaneye yatırılmış. Anneme “Oğlun verem oldu, gel!” diye haber gönderiyorlar. Annem hemen hastanenin baştabibi Miralay Muhsin Bey’e giderek evde tedavi için oğlunu istiyor. Miralay, “Hemşire Hanım, oğlunuz bir askerî öğrencidir, ona biz bakarız” diyor. Annem ağlayarak Miralay’ın eşine gidiyor, meseleyi anlatıyor. O sırada eve gelen Muhsin Bey, babamın eski bir arkadaşı çıkmış. O akşam ağabeyim üç ay izinle

eve gönderildi. Annem onu, sümüklü böcek, anne sütü ve öteki ev ilaçlarıyla tedavi ediyor. Ağabeyim biraz kendine geliyor ve o günlerde, baba yadigârı saati kaybettiğini fark ediyor. Çok üzülüyorlar. Hatta annem "Büyüdün zannıyla saati sana vermişim, fakat sen hâlâ Küçük Mustafa imişsin!" diyor. Ağabeyim buna üzülüyor ve saati hastayken çaldıklarını söylüyor.

Bir süre sonra ağabeyim iyileşti ve okula döndü. O yıl İstanbul'a gidecekti. Tatilde ders alarak, bir, iki, üç diye talim ederek dans öğrenmeye başlamıştı. Sonunda Küçük Mustafa Kemal İstanbul'a gitti. Orada derslerinin yanı sıra, hukuka ve devlet idaresine merak sarmış, onları incelemeğe başlamış. O günkü kanunları beğenmezdi.

İstanbul kızlarından da hoşlanmazdı. İçinden diyor ki, "Eğer bir gün evlenecek olursam, katiyen İstanbul'dan kız almayacağım!"

* * * *

Dediğim gibi her ramazan armağanlarla gelirdi. Gene bir ramazan gelişinde, kapıyı açan hizmetçi kıza bizi sorar. Bu arada Naciye'den de bahseder. Hizmetçi kız, eve geleli bir hafta olduğunu, fakat Naciye adlı birini tanımadığını söyler. Nihayet bizlerle karşılaştı ve Naciye'yi sordu. Annem, dört gündür halasında olduğunu söyledi. Fakat o, meseleyi fark etmişti. Naciye'nin kaybına çok üzüldü. Naciye'yi on yaşındayken kaybetmiştik. Uzun boylu, iri yapılı, çok güzel bir kızdı.

* * * *

Ağabeyim askerî okulda 3 yıl okudu, mülâzım olarak okulu bitirdi. Bundan sonra Erkân-ı Harbiye Okulu'na gitti, orayı da yüzbaşı rütbesiyle bitirdi.

Annem her ay kiraları alır, 20 lirayı bana verir, "Bu paralarla sana çeyiz yapacağım!" derdi. Fakat daha kirayı aldıktan hemen birkaç gün sonra, ağabeyimden bir telgraf veya haber gelir, acele 20 lira istediğini bildirirdi. Annem, bunu bana, sıkılarak söylerdi. Ben de "Hemen evleniyor değilim ya, parayı ona gönderelim!" derdim. Annem parayı yollar, hem o, hem ben sevinirdik. Ağabeyim bu paralarla zırhlı elbiseler, süslü uniformalar, sivil elbiseler yaptırırmış. Nihayet bir gün eve geldi.

Komşular onun her gün bir başka elbise ve özellikle sivil elbise giyinişine bakarak, merak ederlermiş. Bir gün kapıyı çalarlar, anneme "Komşu, yoksa oğlunu askerden mi çıkardılar? Nedir bu elbiseler? Hep burada ve hep sivil giyiniyor." derler. Tabii annem de bunları ağabeyime iletir. O, "Anne ben erkânıharbim, istediğimi giyerim, sen hiç meraklanma!" der ve annemi yatıştırır.

* * * *

Ağabeyim gene İstanbul'a döndü. Zaten ordayken yedi arkadaş bir bekâr odası tutmuşlar, hep orada toplanır, Sultan Hamit aleyhine konuşurlarmış. Bir gün yine Sultan Abdülhamit aleyhine konuşmuşlar, bu memlekette çalışanların hakkının verilmediğinden, idarenin adaletsiz olduğundan bahsetmişler. Bu konuşmayı Sultan'a duyuruyorlar. Gece yarısı ağabeyimin odasına bir zaptiye gelerek, kendisini Sultan'ın istediğini söylüyor. Ağabeyim, "**Tam okulu bitirdiğimde mükâfat beklerken, ceza mı alacağım?**" diye söylenerek gidiyor. Yolda kendi kendine "**Aman dayak atmasalar!**" diye düşünürmüş.

Saraya geliyorlar... O arada Mustafa Kemal bir de bakıyor ki, Ohri'li Kemal hariç, aynı odada kalan öteki altı arkadaşı da orada ve hepsi sorguya çekilmekte.. Israra rağmen, hiçbiri hiçbir şey söylemiyor. Bunun üzerine altısını da, altı ayrı odaya hapsediyorlar. Orada her gün sorguya çekerlermiş. Fakat çok ağzı sıkı olan Mustafa hiçbir şey söylemezmiş.

Hepsini bol ışık altında uyumağa mecbur ederlermiş. Bir gün nöbetçi subaya, ışığın çok olduğunu, bu yüzden uyuyamadığını söylemiş, "**Söndüreceğim!**" demiş. Nöbetçi subay "Hayır, olmaz!" demiş. "Siz söndürürseniz, biz yakarız. Işık altında uyuyun ki sayıklayasınız. Biz de sizin sayıklamanızı dinleyip, not tutacağız!" Bu subay, Manastır'dan ağabeyimin arkadaştıymış üstelik. Ağabeyim bunu hatırlatmış, nöbetçi subay da "Sen bizim üstümüzdeki sınıftaydın. Bana bir gün yüz sopa vuracaklardı, sen on sopa vurdurtun!" demiş. Ağabeyim "**İyi ya, ben söylemeseydim yüz sopa vuracaklardı!**" cevabını vermiş, fakat gene de gücenik olduğunu ifade etmiş. Ağabeyim bu tartışmadan sonra ışığı söndürmüş, subay yakmış..

Hepsi, kırk gün kadar orada alıkonmuşlar. Fakat bakmışlar ki, bunlardan ses seda çıkmıyor, sürgün edeceklerini söylemişler. Ağabeyimi iki yıl süreyle Yafa'ya sürgün göndermeyi kararlaştırmışlar. Orada paşayla ahbap olmuş. Günün birinde bir de bakmış, Ohri'li Kemal, kendisine amir olarak oraya gelmiş. Onun iznini, ahbap olduğu paşaya rica ederek, kendi üzerine çevirtmiş.

Ben de o gece rüyada ağabeyimle sarmaş, dolaş oldum ve sevinçle uyandım. Anneme "Ağabeyim geliyor!" dedim. Az sonra "**Pire yoluyla geliyorum**" diye telgrafını aldık. Hem sevindik, hem şaşırдық. Gerçekten birbirimize çok düşkündük. Ağabeyim erteşi gün geldi. Sessiz ve neşesizdi. Geldiği günler askerî kanunları ve ceza kanununu okumaya başladı. Askerlikten kaçan ne ceza alır, göreve gitmeyen ne ceza alır, onları okumuş.

Annem, o geldi diye sevinçten çengi oynatmak istedi. Sırf annemin hatırı için bunu kabul etti. Çengi geldiği zaman pencereleri kapattırdı.

"**Nasıl olsa öleceğim, bari memlekete hizmet edeyim!**" diyordu. Derken Mithat Paşa Okulu'nun müdürüyle tanıştılar. Ahbap oldular. Daha bazı arkadaşlar edindiler. Mütemediyen toplanıyorlardı. Bazı günler

evde hiç konuşmazdı. Bazen bize şarkı söyletirdi. En çok **"Mihir ü mahında gözüüm yok, felek benden emin ol!"** şarkısını severdi. O gün bu şarkıyı dördüncü defa söylemişti ki, **"Güneş ufukta doğmaya başladı"** diye bir telgraf aldı. Hemen hazırlandı, hiçbir şey söylemeden çıktı, gitti.

Yafa'da kalması gereken iki yılı dolmuştu. Üsküp'e vermek istediler. O ısrarla memleketi olan Selânik'i istedi, sonunda oraya verdiler. Garnizonun bütün şubelerinde sırasıyla görev aldı. Herkesin işini yapmaya başladı. Yaşlılara hürmet ederdi. O sırada Selânik'te kolera salgını vardı. Bir gün, ben namaz kılararken sendelemiş, bayılmışım. Ağabeyim, **"Sen kolera oldun!"** diye çok üzülmüştü.

SONUÇ

Basın taramamızda belirlediğimiz, Atatürk'ün kız kardeşi Makbule (Atadan) Hanım'la yapılan söyleşiler burada sona ermektedir. Bu vesile ile Atatürk'ün yaşam öyküsü, özellikle çocukluk ve gençlik dönemleri hakkında önemli bilgiler veren ve paha biçilmez anılarını bizimle paylaşan merhum Makbule Atadan'ı rahmetle anıyoruz.

KAYNAKLAR

ATADAN, Makbule, **"Büyük Kardeşim Atatürk"**, Yeni İstanbul Gazetesi, İstanbul 1. 11. 1952-22. 3. 1953

2- BELLİ, Şemsi, **"Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal"**, Röportaj: Şemsi Belli, Milliyet Gazetesi, İstanbul 10. 11. 1955-24. 11. 1955

EĞE, Rıdvan, **"Rahmetli Makbule Atadan Anlatmıştı: Ağabeyim Atatürk"**, Aktaran: Dr. Rıdvan Ege, Ulus Gazetesi, 10. 11. 1962

ELLISON, Grace M., *Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-yi Milliye Ankarası*, Türkçesi: İbrahim S. Turek, Milliyet Yayınları, İstanbul 1973

GÖKMAN, Muzaffer, *Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası*, 3 Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968; 1981; 1983

SEDEN, Selime, **"Atatürk'ün Çocukluğu (Bayan Makbule'nin Büyük Adam İçin Anlattıkları I, II, III)"**, Konuşan: Selime Seden, Akın Gazetesi, İstanbul 25.12.1947; 1.1.1948; 8.1.1948

ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, 3. Baskı, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul, 1958

YULA, Yaşar, **"Kardeş Gözüyle En Büyük Türk Atatürk"**, Anlatan: Bn. Makbule, Nakleden: Yaşar Yula, Zafer Gazetesi, Ankara, 10.11.1950